предавања итд. Улаган је посебан труд да се, упркос ситуацији, делује у јавности и подстиче развој научног и технолошког стваралаштва и проналазаштва. Тако је 1993. проглашена „Годином Николе Тесле", поводом 50 година од његове смрти, а Завод је учествовао у организацији и спровођењу разноврсних активности (свечана академија, научни скуп, изложба, трибине, предавања, додела награда и др.). Од 1994. промењен је назив, али не и делокруг рада институције – постао је Савезни завод за интелектуалну својину. После 2000. међународна активност је интензивирана. Након деценије изопштења, Југославија и њен завод су поново постали пуноправни члан међународне заједнице.

Обновом државне самосталности Србије 2006. године, Завод за интелектуалну својину је наставио да ради као управна организација Републике Србије. Од 2006. радио је као посебна организација, финансирана средствима буџета Републике Србије и сопственим приходима оствареним од административних такси, међународних аранжмана и на основу Споразума о сарадњи и проширењу са Европском патентном организацијом из 2004. Бонџић је најновији период у раду установе представио анализом његове организационе структуре, података о запосленима (2006. било их је 100, а 2008. године 111), домаћег законодавства којим је регулисан његов рад, међународне сарадње и др.

Рад на писању монографије посвећене одређеној установи није методолошки лак задатак. По правилу је потребно обухватити велики хронолошки оквир, обавити истраживање у више архива и трагати за корисним подацима у разуђеним и разноврсним архивским фондовима. Колега Бонџић је тај задатак урадио веома успешно. Монографија је написана концизно, добро је структурирана, промене у раду институције су стављене у историјски контекст времена у коме су се дешавале, књига је богато илустрована фотографијама, табелама и графиконима. Тиме је и историјска наука обележила на достојан начин вредан јубилеј једне од значајних националних институција.

Слободан СЕЛИНИЋ

Veljko Vujačić. *Nacionalizam, mit i država u Rusiji i Srbiji: dublji uzroci raspada Sovjetskog Saveza i Jugoslavije*. Beograd: Clio, 2019, 392.

Завршетак Хладног рата и окончање биполарне поделе света са собом су донели и нестанак две вишенационалне државе, Совјетског Савеза и Југославије, у којима су током неколико деценија чврсто владали комунистички режими са сличним етнофедералистичким системом државне организације, успостављеним најпре ради онемогућавања хегемоније до-

минантног народа у једној вишенационалној земљи. Упркос овим заједничким карактеристикама, исход њиховог распада био је потпуно другачији – у току исте године дошло је до мирне дезинтеграције Совјетског Савеза и до бруталног ратног распада социјалистичке Југославије. Различити истраживачи су током протеклих година покушавали да објасне због чега су се процеси распада на овакав начин одвијали, док је у својој најновијој студији социолог Вељко Вујачић покушао да прикаже најзначајније досадашње радове који су се бавили овом темом, али и да знатно продуби анализу свих релевантних узрока у вези са распадом југословенске и совјетске државе.

Дело је подељено на Увод (стр. 17–27), пет поглавља, Закључак (345–363) и Постскрипт (365–379). Увод и прве две главе („Руси и Срби у распаду СССР и Југославије: основе поређења и алтернативна објашњења“ и „Државе, нације и национализам: једно веберовско виђење“) баве се теоријским уводом и представљањем методологије на основу којих се приступило објашњењу узрока различитог начина распада две земље и улогом руског и српског национализма у овим процесима. Аутор на почетку истиче да су ранији радови који су се директно или делимично бавили овом темом (Бари Позен, Валери Банс, Марк Бајсингер, В. П. Гањон и други) као кључна објашњења наводили реалполитичке калкулације, институционалне узроке и то што су лидери инструментално манипулисали национализмом. Оваква виђења Вујачић сматра важним, али непотпуним, те је настојао да у свом раду ове аргументе допуни дубљом културно-историјском анализом и проучавањем интелектуалаца који су играли доминанатну улогу у образовању националних идеологија у Русији и Србији. Издвајањем Макса Вебера као аутора чије је објашњење феномена нације и национализма сматрао најадекватнијим за анализу српског и руског случаја, Вујачић је направио извесни преседан остављајући често по страни друге значајније теоретичаре наведених појава (Антонија Смита, Ернеста Гелнера, Бенедикта Андресона, Џона Армстронга). Веберову теорију и дефиницију нације као „заједнице здружених сећања и заједничке политичке судбине“ аутор је допунио закључком о томе да у једном друштву паралелно може постојати више типова национализма (етнички, грађански, државни), што се, по његовом мишљењу, догодило на примеру Србије и Русије.

Треће поглавље носи назив „Империја, држава и нација у Русији и Србији“ и бави се односом између државе и народа, као и процесом изградње нације у периоду од раног модерног доба до Првог светског рата. Аутор на овом месту наглашава да је управо током ових векова дошло до дијаметрално супротног развоја односа између државе (владара), са једне стране, и народа и културне националне елите, са друге стране. Од времена Петра Великог модернизацију Руске империје пратило је систематско јачање репресије према сељаштву и све дубљи јаз између различитих друштвених слојева, што је од 19. века (у време рађања нација) довело до негативне идентификације културне елите (западњака, народњака, словенофила) и нижих слојева са државом, која је виђена у њиховим очима готово искључиво као „туђински“ и „тлачитељски“ ентитет. Са друге стране, у

истој епохи код српског народа није било никаквог истовременог развоја империје и националне идеје. Сећање на средњовековну државу, гајено највише кроз косовски мит, у великој мери је инспирисало учеснике Првог и Другог српског устанка и трасирало њихов пут у 19. веку у процесу осамостаљивања од Османског царства и изградње самосталне националне државе. Елите у повоју и највећи део становништва су владаре подржавали у овим намерама, док се посебна приврженост држави код интелигенције и политичких странака у настајању огледала и у напорима за ограничавање моћи кнеза/краља и у развоју ширих демократских процеса. Овакав различит развој битно је одредио карактер односа између државе, народа и интелигенције у Србији и Русији, који ће се задржати и у периоду после 1918. године.

Последње две главе баве се односом између национализма и комунизма, као и посебном улогом коју су руска и српска књижевност одиграле у националној мобилизацији у комунистичком периоду и непосредно пред распад државе. Стварање југословенске државе није променило дотадашњи однос позитивне идентификације српског народа и образоване елите са државом, што је највише било приметно током светских ратова и кроз већинску опредељеност српског друштва за заједничку државу са другим југословенским народима (било у борби за монархистичку или социјалистичку Југославију). Вујачић посебно примећује да је до преиспитивања српског опредељења за југословенство долазило најчешће током криза и периода (кон)федерализације земље (касне 30-те и ране 70-те године), како због развоја национализма у сопственим редовима тако и због јачања национализама других народа и њихове тежње за одвајањем, али и услед схватања да те нације не деле једнаки осећај привржености према Југославији као Срби. У руском случају није било развоја ове врсте. Као контраст српском случају, аутор аргументовано излаже начин на који је код Руса додатно учвршћен поглед на државу као „тлачитеља“ у време стаљинизма, упркос томе што су Октобарска револуција и њене идеје испрва нудиле перспективу смањења дотадашњег дубоког јаза између државе и друштва. Ни процес дестаљинизације током 50-их нити Горбачовљеве реформе суштински нису могле изменити овакву слику. Као важну заједничку карактеристику Србије и Русије, аутор у последњем поглављу пажљиво анализира улогу књижевних дисидената који су на различите начине допринели рушењу важних колективних митова који су били уграђени у темеље СССР-а и СФРЈ (Ана Ахматова, Александар Солжењицин, Васиилиј Гросман, Добрица Ћосић, Вук Драшковић, Данко Поповић).

Оно што издваја Вујачићев приступ у анализи узрока распада две земље јесте инсистирање на важности идентификације културних и националних елита са државом. Та идентификација је у овој студији истакнута као кључна за разумевање дијаметрално супротних односа интелигенције и друштва према савезној држави. Таквим приступом, уз анализу и осталих важних фактора неопходних за разумевање дезинтеграције ових држава, аутор је успешно објаснио због чега су се руске елите на челу с председни-

ком Јељцином одлучиле да у савезу са националним првацима других народа делују против „московског репресивног центра“ и тиме практично одустану од државе у којој су Руси били најбројнији народ. Наведена анализа адекватно је показала и да су супротстављене идентификације елита и народа са државом у југословенском случају (најпре позитивна у српском и негативна у хрватском случају) чиниле немогућим било какав консензус налик на онај у СССР-у, што је и допринело крвавом крају социјалистичке Југославије.

Димитрије МАТИЋ

Драган Цветковић. *Од Топовских шупа до Сајмишта. Квантитативна анализа холокауста у окупираној Србији*. Београд: Музеј жртава геноцида, 2020, 208.

Драган Цветковић (1969, Јагодина), историчар и музејски саветник Музеја жртава геноцида из Београда, објавио је крајем 2020. монографску студију *Од Топовских шупа до Сајмишта. Квантитативна анализа холокауста у окупираној Србији*, која представља резултат ауторовог проучавања догађаја и феномена којима је посвећен више од две деценије. Драган Цветковић се стручно усавршавао пролазећи кроз све ступњеве формалног образовања (докторску тезу под називом „Губици припадника партизанског покрета са територије Југославије 1941–1945“ одбранио је 2016. на Филозофском факултету Универзитета у Београду у оквиру модула Историја Југославије). Монографска студија коју овде приказујемо представља резултат рада и искуства које је аутор стекао, пре свега, радећи као руководилац пројекта ревизије пописа „Жртве рата 1941–1945“ из 1964. године у својој матичној кући. Као сарадник Музеја жртава геноцида у Београду, у три наврата се, од 1997. до 2004, у оквиру студијског боравка и радионице *Recording the Names*, усавршавао у области прикупљања и обраде персоналних података страдалих у рату у Музеју у Јад Вашему. Аутор је више десетина стручних радова објављених у домаћим и страним часописима, различитим публикацијама и учесник бројних домаћих и страних научних скупова. Његова стручна интересовања, бар до сада, нераскидиво су везана за историју Другог светског рата са посебним освртом на: ратне губитке становништва, геноцид и Холокауст.

Студија *Од Топовских шупа до Сајмишта* је настала на основу делимично ревидираног пописа Жртве рата 1941–1945. из 1964. године. Као основа за израду текста су послужила три рада објављена у часописима *Токови историје* („Холокауст у Србији (немачко окупационо подручје) – нумеричко одређење и квантитативна анализа“, 3/2017, „Холокауст као екстремни